

УДК 911.3

Кіптенко В.К.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТУРИСТИЧНОГО КРАЇНОЗНАВСТВА

Проаналізовано підходи та визначено теоретико-методологічні засади туристичного країнознавства. Запропоновано авторську схему програми країнознавчих досліджень для цілей туризму.

The various approaches are studied to define the theoretical and methodological fundamentals of Tourism Regional Studies.

Постановка проблеми. Соціальна потреба в туристичному країнознавстві визначається глобальним значенням туризму як соціально-економічного явища, що впливає на світобудову й економіку країн.

Актуальність дослідження. Комплексне вивчення країн з метою оцінки їхнього туристичного потенціалу й можливостей організації туристичної виробничо-обслуговуючої діяльності є надзвичайно важливою і необхідною складовою аналізу сучасного стану, а також прогнозування і планування міжнародного туризму, освітньої й практичної діяльності в туризмі.

Аналіз вивченості проблеми. Країнознавство, як науковий напрям має солідний теоретико-методологічне підґрунття, представлене працями В. Максаковського, Я.Машбіца, М. Мироненка, Б.Яценка та інших авторів. Останнім часом з'явилися праці й з туристичного країнознавства: В.Воскресенського, Д.Ушакова, О.Сапожнікової, О.Косолапова. Має свій доробок у цій царині й кафедра країнознавства й міжнародного туризму Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, у тому числі, за участі автора. Водночас очевидними є відмінності у підходах різних авторів до логіко-змістової схеми дослідження, які визначаються розбіжностями у інтерпретаціях теоретико-методологічних засад туристичного країнознавства.

Власне, порівняльний аналіз різноаспектних підходів, узагальнення теоретико-методологічних засад й формулювання пропозиції щодо схеми туристичного країнознавчого дослідження є **метою й завданнями даної статті.**

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку спеціалістів, туризм виступає стабілізуючим чинником світового господарства, адже він відкриває широкі можливості для використання переваг географічного розташування країни та її природних і культурних цінностей, створення потужного потенціалу робочих місць, підвищення якості життя кожного десятого мешканця нашої планети. Розвиток туризму істотно впливає на такі галузі господарства країни як індустрія гостинності, громадське харчування, транспорт, окремі складові агрокомплексу країни, будівництва та промисловості. Своєю чергою розвиток туризму залежить від низки факторів: природно-географічних, соціально-демографічних, культурно-історичних, економічних, політико-правових тощо. Комплексне вивчення країн з метою оцінки їхнього туристичного потенціалу й можливостей організації туристичної виробничо-обслуговуючої діяльності є надзвичайно важливою і необхідною складовою аналізу сучасного стану, а також прогнозування і планування міжнародного туризму [6].

Більшість авторів узгоджено визначають серед **функцій** туристичного країнознавства: **просвітницьку** – створення «образів» країн, держав, які необхідні широким верствам населення і низці підприємств (реклами, маркетингу); **інформаційну** - збирання, зберігання і презентація можливостей використання як виробниками, так і споживачами туристичних послуг широкого спектра відомостей про природу, населення, народи, культуру, економіку країни, її особливості й типові риси; **розвиваючу**: забезпечення міжнародних і внутрішніх державних зв'язків і відносин, що зумовлюють участь у світовому господарстві територій різних країн завдяки розвитку туристичного бізнесу, пропаганді та просуванню іміджу країни, оптимізації діяльності підприємств та організацій у сфері комерційного туризму; **навчальну** - підготовка спеціалістів із менеджменту туризму на рівні як території, так і окремих господарських одиниць – підприємств.

На наш погляд, у контексті саме теоретико-методологічних засад, суттєво наголосити на **конструктивно-дослідній** функції [4], реалізація якої забезпечується використанням **синтезу** як провідного **методу** дослідження **країн**, що визначаються **об'єктом** вивчення різними авторами. Зважаючи на об'єкт дослідження туристичне країнознавство вочевидь є міждисциплінарним напрямом, емпірико-аналітичну базу якого становлять природничі (географія, біологія, гідрологія, геологія та ін.), а також суспільні та гуманітарні (економіка, демографія, культурологія тощо) науки [5, 6]. Дійсно, найбільш глибоким і багатоплановим є зв'язок країнознавства в туризмі з географічним (комплексним і проблемним) країнознавством, адже його **предметом** є синтетична характеристика країни через виявлення специфічних особливостей поєднань, мозаїки, композиції усіх і кожного з компонентів довкілля на території будь-якої країни або її частини, що розкриває передумови й умови для організації та розвитку туризму [4,6].

На наш погляд недостатньо визначати основним завданням досліджень туристичного країнознавства служіння привабливості для туризму [1], безпосередньо туристичному бізнесу [2], або характеристиці умов організації та розвитку туризму, які суттєво впливають на розвиток турбізнесу, але безпосередньо не використовуються у цій діяльності [3]. Адже йдеться не тільки про фіксацію особливостей і неповторних рис країн і районів, а й пояснення їхнього факторного впливу на туризм.

В цьому контексті заслуговує на увагу підхід Д.Ушакова, який визначає в якості **предмету** туристичного країнознавства туристичний потенціал й національне туристичне виробництво, які оцінюються через призму: *факторів туристичного виробництва* (туристичні ресурси, капітал і трудові ресурси); *засобів виробництва туристичного продукту* (інфраструктура й супраструктура туризму, інформаційне поле); *технологій виробництва туристичного продукту* (виробничі, організаційні, маркетингові) [5].

Втім, такий підхід, в результаті, приводить автора до аналізу конкурентоспроможності шляхом аналізу природно-кліматичних і соціально-економічних факторів функціонування туристичного ринку країни. Отже, його цінність для геомаркетингу туризму – незаперечна. Водночас, втрачається єдність у дотриманні **принципів** комплексного географічного країнознавчого вивчення країни, що слугувало б інтересам як виробників, так і споживачів туристичного продукту:

- ✓ хорологічного (територіальний), що полягає у дослідженні просторових взаємозв'язків між компонентами середовища туристичної діяльності;
- ✓ генетичного, що акцентує на розкритті причинно-наслідкових взаємозв'язків між явищами, об'єктами та процесами на території протягом тривалого часу;
- ✓ комплексності, яка вимагає всебічного дослідження території;
- ✓ конкретності у поєднанні з глобальністю, що враховує зіставлення перебігу туристичного процесу у глобальному, регіональному, національному й локальному масштабі;
- ✓ екологічного, що наголошує на оптимізації середовища здійснення туристичної діяльності як у фізичному, так і суспільно-психологічному сенсі;
- ✓ гуманістичного, який передбачає всебічне висвітлення ролі людини, умов і якості життя населення, рівня суспільної організації народу, сучасній тенденції культурного розвитку [4,6].

Зрозуміло, що основу туристичного країнознавчого аналізу країни становить схема країнознавчого дослідження тісно пов'язана з географічною своєрідністю території, яка враховує відношення до природної складової (характеристика й оцінка компонентів і явищ природи – однієї з найважливіших умов розвитку туризму) та інших чинників стійкого (сталого) розвитку.

Водночас, урахування вимагає те, що сутність туристичної діяльності визначається *специфічними просторовими відношеннями*; основу туристичного продукту формують *цільові послуги*, які неможливо отримати в будь-якому іншому місці у світі і їхнє споживання є метою туристичної подорожі, оскільки вони віддзеркалюють *властивості певної території і мають специфічний місцевий колорит*; *доступність туристичної території* (місцевості, регіону, країни) має окрім *фізичного* (відстань, час на її подолання) ще й *соціально-психологічний аспект*. Сутність останнього, окрім *політико-адміністративних* (міграційні правила), *соціально-культурних* (стан медичного обслуговування, особливості страхування, рівень злочинності, традиції і звичаї тощо), *екологічних* (стан навколишнього середовища), визначає й *інформаційна* (знання про те, що очікує туриста у DESTИНАЦІЇ) складова.

Отже, основним змістом країнознавчого аналізу, в даному випадку є розкриття просторової організації туризму у країні, як наслідку взаємодії її територіальних елементів суспільного і природного характеру, та факторів, що на них впливають.

На наш погляд увагу дослідника слід зосередити на формуванні образу країни, що розкриває базові складові туристичного напрямку (території, регіону, країни): *доступність (access)*; *інфраструктура (amenities)*; *атракції (attractions)*. Логічним результатом, в такому разі, стане ґрунтовна презентація *асортименту (assortment)* туристичного продукту країни, враховуючи його *адресність (address)*, тобто орієнтир на певний ринковий сегмент. Через використання англійської термінології такі предметні акценти туристичної країнознавчої характеристики країни називають *п'ять „А” туристичної дестинації* [6]. Саме вони визначають сутність модифікації загальної схеми комплексного країнознавчого аналізу для цілей туризму в ринковому середовищі, надаючи, у тому числі, можливість визначення конкурентних переваг конкретних туристичних територій.

Потребі як можна яскравіше й більш образно змалювати *доступність* країни в уявленні туриста або представника туристичної фірми підпорядковується, насамперед оцінка *географічного положення, геопростору і території*. Крім загальних відомостей про суттєві риси місце розташування країни, загальної країнознавчої характеристики слід сформулювати уявлення про простір, довкілля, в якому існує держава, й визначити пов'язані з цим передумови розвитку туризму. Логічним доповненням стане характеристика *населення*, що в туристичному сенсі виступає невід'ємною складовою загального "образу" країни поряд із природою та економікою, з одного боку, "формуючи" тло середовища, а з іншого – є безпосереднім суб'єктом розвитку туризму. Отже, характеристика *соціосфери*, окрім оцінок геодемографічної ситуації і розселення країни потребує ретельного аналізу структури зайнятості, зокрема у невиробничій сфері, його готовності й здатності забезпечувати потреби відпочиваючих професійно й кваліфіковано. Водночас, деякі

аспекти – культура поведінки, ділового спілкування, лікування, освіта, професійна культура – мають спеціальне значення для визначення соціально-психологічної доступності. Власне, характеристика території для цілей туризму передбачає аналіз та оцінку суб'єктів, які впливають на можливості й особливості розвитку туризму. Головним суб'єктом у даному сенсі виступають *народи*, які населяють країну. Для туризму бажано знати про них майже все і в комплексі: расовий склад, особливості розселення по території країни, етнічний склад населення, форми державної або культурної автономії, відносини з центральною владою, основні культурно-історичні центри, що відіграють найбільшу роль у формуванні культурного, соціального й політичного клімату у країні тощо.

Змістовна характеристика *атраактивності* забезпечується оцінкою *географічного середовища і природних ресурсів* як умови розвитку туризму, що ставить на меті вивчення тих компонентів та елементів природи, що визначають можливості розвитку туризму, розмаїття його видів, виходячи з природної своєрідності території й залежності видів і напрямів туристичного бізнесу від певних властивостей компонентів природи. Отже, йдеться про визначення *природних цінностей і переваг* (кліматичних, орографічних, гідро- та біо-ресурсів).

Чимало рис сучасного обличчя країни, своєрідність її традицій, мистецтва, мови, народної творчості визначаються особливостями її історичного розвитку. Тому *історико-географічний* розділ є обов'язковою складовою туристичної характеристики, який визначає періоди становлення, розвитку й зміни стійких структур культурної, економічної і політичної діяльності та їхні просторові характеристики: зміну форм правління та політичного устрою держави; етапи економічного розвитку; панівний тип виробництва і власності; основний тип поселень; історія художньої культури; художніх стилів тощо. Тобто, формується додатковий блок інформації щодо такого аспекту як атраактивність.

Логічним продовженням дослідження є реалізація країнознавчого підходу до вивчення ролі *культури* в туризмі. У даному випадку основний інтерес для туризму має передусім художня культура. Цей аспект культури цікавий для більшості людей; він дає уявлення про особливості країни на рівні конкретних об'єктів туристичного показу: пам'ятки архітектури, видовища і свята, обряди й ритуали, храми та музеї, центри народної культури і ремесел тощо. Органічним доповненням виступає аналіз етнографічної і релігійної культури.

Зрозуміло, що характеристика *еконосфери* в туристичному країнознавстві має на меті виявлення найбільш суттєвих для розвитку туризму рис і властивостей множини структур господарсько-економічного життя країни. Фактично, йдеться про аналіз загальногосподарської і спеціалізованої *інфраструктури (amenities)* з додатковою характеристикою індустрії гостинності, розваг, дозвілля, охорони здоров'я, спорту та народних промислів. Крім того, доцільно визначити якісний і кількісний рівень розвитку туристичної діяльності (аналіз міжнародних

туристичних потоків, прибутків від туризму), міру задіяності країни в міжнародному туристичному процесі, особливості економіко-географічних характеристик і показників діяльності галузей дотичних до туризму.

Аналіз *політосфери і правового середовища* туристичної діяльності в країні спрямований на виявлення, окрім загальних країнознавчих даних, визначальних рис політики держави у сфері туризму, що дає можливість остаточно сформулювати оцінку її туристичної **доступності** й **атрактивності**, а також виводить дослідника на синтетичні висновки щодо територіальної структури, територіальної організації і районування туристичної діяльності в межах країни. Таким чином, створюється підґрунтя для визначення **асортименту** туристичного продукту з урахуванням його **адресності**, тобто орієнтації на конкретне коло споживачів. Природно, що в даному випадку особливого значення набуває характеристика провідних *туристичних центрів* й узагальнення щодо конкурентних переваг туристичної дестинації.

Висновки. Запровадження запропонованої схеми туристичного країнознавчого дослідження, напевно, вимагає логічного узгодження окремих масивів інформації для запобігання повторів, перевантаження матеріалу деталями, які відволікають від завдання синтетичної оцінки території країни для цілей туризму. Без сумніву, ускладнюється практична сторона справи, однак створюються умови для подолання колекторських підходів, які не відповідають конструкторсько-дослідницькому призначенню туристичного країнознавства і проведення досліджень, результати яких мають перспективу різноаспектного практичного застосування: путівники, довідники, наукове підґрунтя для аналізу конкурентоспроможності туристичної території, зрештою – комплексна характеристика передумов і факторів туристичної діяльності в країні.

1. Воскресенський В.Ю. Международный туризм. – М., 2007 2. Косолапов А.Б. Туристическое страноведение: Европа и Азия. – М., 2006 3. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристического изучения стран. – М., 2004 4. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму. – К., 2008 5. Ушаков Д.С. Страноведение. – М., 2007 6. Яценко Б.П., Бабарицька В.К. Країнознавство: основи теорії. – К., 2009.